

**O'RTA OSIYODA NOYOB O'SIMLIKLARDAN
IP MAHSULOTLARINI TAYYORLASH**

Hakimova Sharofat Abdusattorovna

Surxondaryo viloyati Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va san'at fakulteti Texnologik ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ishlab chiqarish sanoatida ishlatiladigan ip tolalar hamda ularning olinish jarayonlar, shuningdek O'rta Osiyoda o'sadigan noyon o'simliklar va ulardan tola olish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'simlik, ip, tola, mahsulot, to'qimachilik sanoati, ishlab chiqarish sanoati, tola-ip olish sanoati.

Ip - tolalar (paxta, ipak, jun, zig'ir dan ingichka qilib yigirilgan yoki yigirilmagan to'quvchilik va tikuvchilik material; pishiq va ka-yishqoq mahsulot. Gazlamalar, trikotaj to'qish, kiyim-kechak tikish va boshqa ko'p maqsadlarda ishlatiladi. Ip olish uchun ishlatiladigan tola turiga qarab ip tabiiy, sun'iy, miner'al, kimyoviy xillarga bo'linadi. Iplar dastlabki, birlamchi va ikkilamchi turlarga ham ajratiladi. Dastlabki ip bo'ylama yo'nalishda qismlarga bo'linmaydi. Bularga elementar va yakka (mono ip) iplar kiradi.

Birlamchi ip to'qimachilik tolalaridan tayyorlanadigan kalava ip, bir necha elementar iplardan eshib olinadigan kompleks iplardan ibo-rat. Ikkilamchi iplar bir necha birlamchi ipni eshib (pishitib) olinadi. Iplar bir xil toladan hamda har xil toladan (tabiiy tola bilan boshqacha tabiiy tola, sun'iy tola bilan tabiiy tola aralashtirib) tayyorlanishi mumkin.

Iplarni pishitish yoki eshish darajasi ularning ishlatilishiga bog'liq. Mas, gazlama to'qish uchun asosiy ip (tanda) ko'p pishitiladi, arqoq ip esa kamroq pishitiladi, trikotaj to'qish uchun ip yanada kam pishitiladi. Pilla tolalaridan yigirilgan ipak ip; viskoza, atsetat, kapron va b. kimyoviy tolalardan kompleks iplar olinadi.

Bejamdor iplar olish texnologiyasi ham bor. Ular, asosan, matolar va trikotaj mahsulotlarning ustki qismini bezashda ishlatiladi. Kaprondan olingan yakka ip paypoq to'qish sanoatida ishlatiladi. To'qimachilik tolalaridan tashqari, qog'oz (kordel), kauchuk va b.dan ip olinadi. Yuqorida aytilgan iplarning hammasi to'qimachilik sanoatining xom ashyosi hisoblanadi. Bulardan tashqari, uy-ro'zg'orda va xalq xo'jaligida ishlatiladigan iplar ham bor. Bularga turli tikish (g'altak iplar), chatish, kashtachilik, attorchilik va jarroxlilikda ishlatiladigan iplar kiradi.

Ipning uzunligi (m)ning massasi (g)ga nisbati ipning metrik nomeri deyiladi. Iplar past (34 nomergacha), o'rta (34 dan 85 gacha) va yuqori (85 dan yuqori) nomerli

bo'ladi. Iplar turi (assortimenti)ni ko'paytirish uchun ular qo'shimcha ishlov (tuk kuydirish, ohorlash, bo'yash)dan o'tkaziladi.

O'simliklardan ip olish jarayoni o'simliklar turi va ularning tarkibiga qarab boshqa bo'lishi mumkin, ammo umumiy jarayon quyidagicha bo'ladi:

1. O'simlik tanlash: Birinchi qadam o'simliklardan ip olish uchun sofit tanlashdir. Ba'zi o'simliklar, masalan, pamir va ketton, ip olish uchun idealdir. Bu tilda o'simliklar ko'p to'qimachilik tarkibida chiqadi va ularning tana qismlari, yengilganlik va uzunlikni ta'minlaydi.

2. Bog'lash va ekinlash: O'simliklarni ekinlash va ulash uchun maydon tayyorlanadi. To'qimachilik tarkibida o'simliklar uchun muhim elementlar bo'lishi kerak. Keyinchalik, o'simliklar emashtiriladi va ulanadi.

3. O'simliklarni o'sishini qo'llab-quvvatlash: O'simliklarning o'sishi uchun qo'llab-quvvatlashi yoki o'sadi-qoladi olishi kerak. Ba'zi sofitlar o'sadi-qoladi olib, ularni tanamiz va ularning o'sishini kuzatamiz.

4. O'sgandan keyin ekinlarni to'plash: O'sadi-qoladidan keyin, o'simliklar ta'lim to'plash jarayoniga kiradi. O'simliklar qulflardan olib tashlab, ularni o'simlikdan tashlab chiqaramiz.

Har bir o'simlik turining ip olish jarayoni bir-biriga qaramay olishi mumkin, shuning uchun o'simlikning turi va sharoitlariga muvofiq amal qilish kerak.

O'simliklardan ip mahsulotlarni tayyorlash, amaliyotda mahsulotning sifatini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini rivojlantirish va sifatni ta'minlash uchun qimmatbaho tajribani talab qiladi. Bu sohada innovatsiyalar va texnologiyalar ham rivojlanmoqda, shuningdek, o'simlik resurslari yaxshi boshqarish va ekologik muammolarni hal qilish maqsadida olib kelmoqda.

Ip hosil qilish uchun turli o'simlik turlaridan foydalanish mumkin. Quyidagi ba'zi o'simliklar va ulardan hosil qilingan iplar turlari mavjud:

To'ton: To'ton o'simi, unli tana qobiqlari bilan mashhur bo'lgan o'simlikdir va odatda ip hosil qilish uchun keng tarqalgan sifatida foydalaniladi. To'ton iplari qat'iy va kuchli bo'lib, odatda to'p'qo'ra va to'qimachilik ishlarida ishlatiladi.

Kanabis: Kanabis o'simi, ip hosil qilish uchun tarix bo'yicha keng tarqalgan o'simlikdir. Kanabis iplari juda kuchli bo'lib, benzin, sumka va tekstil mahsulotlari kabi bir nechta turdagi maqsadlar uchun ishlatilishi mumkin. Lekin kanabis o'simi, ba'zi mamlakatlarda qonunlar tomonidan cheklanishi mumkin.

Jut: Jut o'simi, unli tana qobiqlaridan hosil qilingan iplar uchun ishlatiladi. Jut iplari odatda reppa, chuvak, do'ppi va do'ppilarda ishlatiladi. Shuningdek, bezak maqsadlari bilan ham ishlatilishi mumkin.

Bu o'simliklardan ip hosil qilish uchun odatda o'simlikning unli tana qobiqlaridan foydalanish kerak. Tana qobiqlar avval olib tashlanadi, keyin unlar ajratiladi va so'ng bu unlar ip shaklida hosil qilinadi. Bu jarayon o'simlik turi va talab qilingan ip turiga bog'liq ravishda o'zgartirishi mumkin.

Biroq, o'zingizning o'lchovlaringizda ip hosil qilish jarayoni juda vaqti va zararkunandadir. Tayyor iplarni sotib olish yoki el ishlab chiqarish do'konlaridan olish amaliyotchiroq bo'ladi. Shuningdek, mahalliy el san'atlarida yoki el ishlarining do'konlarida tabiiy iplar topishingiz mumkin.

O'simliklardan ip olish uchun quyidagi oddiy usulni amalga oshirishingiz mumkin:

O'simlik saplarini kesing: Keten, jüt yoki o'xshash o'simlik saplarini keskin o'g'it yoki soch qiroli orqali bitkani ildizidan yaklasik 30 sm uzunlikda kesing. So'ngra saplarni to'plang.

Saplarini tozalang: Saplar ustida qolgan barglarni va yon saqlarni tozalang.

Liflarni chiqaring: Har bir sapning uchini tutib, barmoqlaringiz orqali chalmay qaytarib, sapdan liflarni chiqaring. Liflar, sapning ichida joylashgan lifli qismidir va ipning asosiy materialidir.

Liflarni birlashtiring: Liflarni bir-biriga yonlangan bir ip shaklida birlashtirib, uzun bir ip hosil qila olasiz. Buning uchun bir nechta lifni parallel ravishda tutib, ikkinchi bir nechta lifni ust ustga joylashtiring. Liflarning birlashtirilgan nuqtasini namliq suv bilan nemlantiring.

Ipni shakllantiring: Liflarni birlashtirgandan so'ng, liflarning ustiga yumshoq qovoq qo'yib va o'g'itib, ip shaklida shakl qiling. Bu paytda liflarning bir-biriga to'g'ri tartibda burilishiga e'tibor bering.

Ipni qurutib tuting: Osiltirgan ipni pastga yo'naltirib, uni bir og'irlik (masalan, tosh) yordamida aste qarating. Bunda ipning to'g'ri va chog'langan tarzda quruqligini ta'minlashingiz mumkin. Ipnigina to'liq quruq bo'lishi uchun bir necha kun kutib turing.

Ushbu oddiy usul orqali o'simliklardan o'z iplaringizni hosil qila olasiz. Lekin unutmang, odatiy va sifatli ipliklar odatda maxsus sanoat jarayonlari orqali ishlab chiqariladi. Uyda hosil qilingan ipliklar odatda cheklanadigan foydalanish maydonlari bilan cheklanishi mumkin.

Bamiya (okra) o'simligidan ip olish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat bo'ladi:

1. Bamiyaning tanlanishi: Birinchi navbatda, o'simlikni tanlang. Bamiya tanalanishida yuqori sifatli va uzun iplarni olish uchun o'simlikni yaxshi tanlash muhimdir. Yengilgan va o'sishga tayyor bo'lgan bamiyalar iplarni olish uchun idealdir.

2. To'qimachilik: Bamiya uchun to'qimachilik bo'lgan joyda, mazraada yoki o'tin joyida bamiyani ekinlang. To'qimachilik tarkibi bamiyani o'sishga osonlik qo'shadi.

3. Bamiyaning o'sishi: Bamiya tanasi uzunligini yettiringach, undan oldin qoladagi ko'kraklar chetlanib, bamiya o'sadimi boshlanadi. Bu paytdan keyin bamiyaning o'sadi-qoladi jarayoni boshlanadi.

4. O'sib bo'lingandan keyingi jarayon: Bamiyaning o'sish jarayonida, ko'kraklarni qoldirib olish yoki ularni o'sadidan ayirib olish mumkin. Bamiyaning uzun iplari va qoladi faqat ko'kraklardan tashqarida bo'lishi kerak.

5. Iplarni olish: Bamiyaning o'sishi yakunlangandan so'ng, uzun iplarni olish mumkin. Iplarni qoldirib tashlash yoki qayta ko'kraklarni olib tashlash yordamida bamiya iplarini olishingiz mumkin.

6. Iplarni to'plash: Olingan bamiya iplarini qayta to'plash uchun, ularni birlashtiring va to'plangan qismi bilan uzun iplarni bir-biriga bog'lang.

Bu jarayon quyidagi hosilni beradi: ular sofitlar, qorinlar yoki boshqa joylarda ishlatilishi mumkin. Olingan bamiya iplarini ko'proq sifatli qilish uchun ularni yuqori haroratda, yuqori darajadagi tartibda ko'proq so'ngra tarqatish maslahat beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.G. Abbasova, A.Z. Abdullayev "Tabiiy ipak chiqarish". Toshkent. 1992 y. -35 b.
2. Sh. Isxakov. "To'qimachilik tolalari". Toshkent.1988 y. 134-167 b.
3. P.T. Bukayev. "Ip gazlama ishlab chiqarishning umumiy texnologiyasi". Toshkent. 1989 y. -13 b.